

УДК 347.65/.68(477.54)

С73

Серія заснована у 2016 р.

Рекомендовано до друку

*Громадською організацією «Ліга професорів права,
докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права»*

С73 **Спогади** про Людину, Вченого, Науковця (до 60-річчя від Дня народження професора Ірини Володимирівни Жилінкової) / за заг. ред. Р. О. Стефанчука. – Харків : Право, 2019. – 288 с. : іл.

ISBN 978-966-937-647-3

Громадська організація «Ліга професорів права, докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права» продовжує серію видань «In Memoriam», присвячену видатним науковцям-правникам, які відійшли у кращий світ, однак пам'ять про яких завжди буде жити у серцях їх учнів, колег та близьких.

Ця книга є збірником спогадів та статей, що присвячені пам'яті видатного вченого-цивіліста, фахівця у сфері цивільного та сімейного права, доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України Ірини Володимирівни Жилінкової та підготовлені її учнями, колегами та друзями. У книзі вміщений і інший інформативний матеріал.

Книга розрахована на професійних юристів, студентів юридичних факультетів, а також широкий читацький загал.

УДК 347.65/.68(477.54)

© Громадська організація «Ліга професорів права, докторів юридичних наук та докторів філософії у сфері права», 2019

© Автори статей та спогадів, 2019

© Видавництво «Право», 2019

ISBN 978-966-937-647-3

ЗМІСТ

Передмова (Р. О. Стефанчук).....	5
----------------------------------	---

Вступне слово (І. В. Спасибо-Фатєєва)	6
---	---

ЖИТТЄВИЙ І НАУКОВИЙ ШЛЯХ ВЧЕНОГО-ЮРИСТА, ПРОФЕСОРА, ВЧИТЕЛЯ – ІРИНИ ВОЛОДИМИРІВНИ ЖИЛІНКОВОЇ (Ю. Є. Ходико)	8
--	----------

СПОГАДИ ПРО ІРИНУ ВОЛОДИМИРІВНУ ЖИЛІНКОВУ

Антошкіна В. К.	16
Борисова В. І.	17
Кохановська О. В.	19
Пономаренко О. М.	21
Спасибо-Фатєєва І. В.	23
Стефанчук Р. О.	25

СТАТТІ

Антошкіна В. К. Лінгвостилістичні і лексико-граматичні особливості норм цивільного законодавства та їх вплив на процес тлумачення.....	28
Боднар Т. В. Принципи сімейного права України	42
Борисова В. І. Прийомна сім'я як форма сімейного виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.....	52
Гришак А. Б. Договірне регулювання майнових відносин подружжя за шлюбним договором	62
Д'ячкова Н. А. Проблеми реалізації спадкових прав при здійсненні опіки над майном.....	73
Євко В. Ю. Немайнові наслідки недійсності шлюбу	82
Заїка Ю. О. Статус «добросовісного подружжя» у спадкових правовідносинах.....	91
Ісаєв А. М. Цивільно-правова характеристика договору емісії електронних грошей.....	100
Кот О. О. Захист немайнових прав	113
Кохановська О. В. Особисті немайнові права і обов'язки подружжя	126
Красицька Л. В. Наукові погляди І. В. Жилінкової щодо права батьків на управління майном дитини	138
Луць В. В. До питання про механізм правового регулювання корпоративних відносин в Україні	147

<i>Надьон В. В.</i> Розпорядження майном одним із подружжя, що є об'єктом права спільної сумісної власності	157
<i>Пленюк М. Д.</i> Юридичні факти: екскурс в історію їх розуміння	165
<i>Пономаренко О. М.</i> Вплив наукових поглядів І. В. Жилінкової на формування та розвиток теорії сімейних договорів	182
<i>Сібільов М. М.</i> Договірне регулювання сімейних відносин: становлення і сучасний стан законодавства та напрями наукових досліджень	195
<i>Спасибо-Фатсєва І. В.</i> Міркування про українську цивілістику	206
<i>Стефанчук Р. О.</i> До питання системи особистих немайнових прав, що виникають в колі сім'ї	219
<i>Таш'ян Р. І.</i> До питання визнання недійсними нікчемних правочинів	227
<i>Харитонов Є. О., Харитонova О. І.</i> Національний менталітет та регулювання сімейних відносин в Україні	235
<i>Ходіко Ю. Є.</i> Поняття правового режиму об'єкта цивільного правовідношення	246
<i>Шимон С. І.</i> Моральні засади суспільства як концепт договірного регулювання майнових відносин подружжя	255
Перелік наукових праць І. В. Жилінкової	264
Перелік авторефератів дисертаційних робіт, підготовлених і захищених під науковим керівництвом професора І. В. Жилінкової	287

О.М. Пономаренко,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін,
господарського та трудового права
ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

ВПЛИВ НАУКОВИХ ПОГЛЯДІВ І.В. ЖИЛІНКОВОЇ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТЕОРІЇ СІМЕЙНИХ ДОГОВОРІВ

У передмові до монографії «Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права», що була присвячена пам'яті професора І.В. Жилінкової, професор І.В. Спасибо-Фатєєва написала: «Бездоганне наукове кредо, обширність наукових інтересів, монументальні й одночасно популярні праці, обґрунтованість наукової позиції, стійкість в її ствердженні та спростуванні протилежних їй доктрин – до цього багато можна додати і все буде недостатньо, щоб уявити собі насправді видатного вченого»¹. Мабуть, складно знайти кращі форму і зміст для характеристики наукового професіоналізму Ірини Володимирівни, ніж це зробила її близька колега. Дійсно, складно переоцінити той внесок, що зробила І.В. Жилінкова у розвиток сучасної цивілістики. Її наукові погляди отримали всеукраїнське і міжнародне визнання, її ідеї розвиваються і будуть розвиватися в дослідженнях її учнів та послідовників.

Багатогранні наукові інтереси І.В. Жилінкової охоплювали не тільки загальнотеоретичні проблеми цивільного права², а й фундаментальні та прикладні питання проблем спадкового права³, права інтелектуальної

¹ Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права : монография / В.К. Антошкина, В.И. Борисова, И.В. Жилинкова и др. ; под общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2013. С. 5.

² Поняття та особливості цивільних правовідносин // Цивільне право України. Частина перша. Харків : Право, 2000. Розд. II, гл. 4. С. 49–58; Жилінкова І.В. Превентивний спосіб захисту права власності // Вісн. Акад. прав. наук України. 2005. № 3 (42). С. 130–136; Науково-практичний висновок щодо окремих питань представництва за Цивільним кодексом України // Мала енциклопедія нотаріуса. 2007. № 5. С. 45–47.

³ Жилінкова І.В. Актуальні питання спадкового права : матеріали до семінару. Харків : Ксілон, 2009; Деякі питання спадкового права // Мала енциклопедія нотаріуса. 2004. № 4. С. 25–29; Деякі проблемні питання відмови від прийняття спадщини за новим Цивільним кодексом // Проблеми правового забезпечення економічної та

власності¹, договірному праву² та ін. Проте особливе місце в наукових дослідженнях Ірини Володимирівни, безумовно, посідали питання сімейного права, які вона поглиблено досліджувала протягом всього свого життя. Саме як видатний фахівець із питань сімейного права Ірина Володимирівна відома і на теренах України, і за її межами (зокрема, вона була членом Міжнародного товариства сімейного права (International Society of Family Law)). Та й сама Ірина Володимирівна визнавала, що сферу її наукових інтересів у першу чергу становлять проблеми цивільно-правового регулювання майнових сімейних відносин³. І кандидатська⁴, і докторська⁵ дисертації були захищені нею з питань сімейного права. Вона була автором декількох монографій⁶, багатьох наукових статей із сімейного права, а науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України⁷, що був підготовлений за редакцією І. В. Жилінкової та став її спільною працею з учнями, справедливо визнається найкращим коментарем в Україні, який досі не втратив своєї актуальності.

соціальної політики в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 трав. 2005 р.). Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2005. С. 267–271; Проблемні питання спадкового законодавства // Мала енциклопедія нотаріуса. 2004. № 6. С. 11–16.

¹ Жилінкова І. В. Доменне ім'я // Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : Юрид. думка, 2007. С. 218–218; Правове регулювання Інтернет-відносин // Право України. 2003. № 5. С. 124–128; Інтернет-технології як фактор оптимізації договірному процесу // Інноваційний розвиток України: наукове, економічне та правове забезпечення : тези доп. всеукр. наук.-практ. конф. 27–28 жовт. 2006 р. / упоряд. О. В. Пертишин, М. О. Кизим. Харків : Вид. Дім «ІНЖЕК», 2007. С. 384–386.

² Жилінкова І. В. Загальна характеристика договору доручення за новим ЦК України // Юрист України. 2004. № 1 (1 (3), берез.). С. 22–25; Договори щодо нерухомого майна: формальні аспекти // Вісн. Акад. прав. наук України. 2008. № 1 (52). С. 138–146.

³ Жилінкова І. В. Брачний договір. Харків, 2005.

⁴ Жилінкова І. В. Правовые гарантии укрепления семьи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 Харків : [б. и.], 1986. 169 с.

⁵ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. 407 с.

⁶ Жилінкова І. В. Право собственности супругов. Харків : Ксилон, 1997. 236 с.; Правовой режим имущества членов семьи. Харків : Ксилон, 2000. 398 с.; Брачный договор. Харків : Ксилон, 2005. 174 с.; Расторжение брака. Харків : Ксилон, 2008. 98 с.

⁷ Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Харків, 2005.

І. В. Жилінкова є яскравим представником харківської цивілістичної школи, яка, зі слів І. В. Спасибо-Фатєєвої, у своїх працях послідовно розвивала ідеї В. П. Маслова, що «обґрунтовано вважається одним з її батьків-засновників»¹. Проте внесок І. В. Жилінкової в розвиток харківської цивілістичної школи і української цивілістики загалом полягає не лише у просуванні ідей, що були висловлені попередниками. Ірина Володимирівна започаткувала новий вектор розвитку цивілістики у сфері сімейного права, стала основоположником власної наукової школи й створила підґрунтя для формування нової концепції – теорії сімейного договору. За словами М. М. Сібільова, найбільший внесок у розроблення проблем довірного регулювання сімейних відносин внесла, безумовно, І. В. Жилінкова². Варто відмітити, що при підготовці у 2017 р. колективної монографії «Харьковская цивилистическая школа: о договоре»³ саме стаття І. В. Жилінкової «Особенности законодательных конструкций семейно-правовых договоров» була включена редактором для характеристики договорів у сфері сімейного права. І дійсно, навряд чи хтось зміг би охарактеризувати особливості сімейного договору краще, аніж фахівець, який започаткував теоретичну базу вчення про сімейні договори в Україні.

Активізація наукових досліджень договорів у сімейному праві була пов'язана з прийняттям 23.06.1992 р. Закону України № 2488-ХІІ «Про внесення змін і доповнень до Кодексу про шлюб та сім'ю Української РСР», яким було визнане право подружжя на укладання шлюбного контракту. І. В. Жилінкова визнавала, що саме нормативні зміни стали першим кроком й дали можливість подальшої законодавчої підтримки довірного регулювання сімейних відносин, а також наукового аналізу договорів у сімейно-правовій сфері⁴. Із цього часу проблеми довірного регулювання сімейних відносин цілком захопили Ірину Володимирівну й надалі входили до найпріоритетніших напрямів її досліджень.

¹ Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права : монография / В. К. Антошкина, В. И. Борисова, И. В. Жилинкова и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2013. С. 5.

² Там само. С. 51–52.

³ Харьковская цивилистическая школа: о договоре : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2017. С. 551–561.

⁴ Жилінкова І. В. Особливості законодавчих конструкцій сімейно-правових договорів // Вісн. Акад. прав. наук України. 2011. № 1 (64). С. 85–94.

Необхідно зазначити, що спочатку І. В. Жилінкова стала досліджувати сімейний договір у межах концепції правового режиму майна членів сім'ї. Попередньо вона піддала детальному аналізу саме поняття правового режиму, і її висновки щодо нього знайшли визнання та підтримку серед науковців. Наприклад, М. М. Сібільов позитивно оцінив як підхід до аналізу правового режиму майна членів сім'ї, запропонований І. В. Жилінковою, так і саме його визначення¹. Договір за цією концепцією розглядався Іриною Володимирівною як засіб регулювання майнових відносин подружжя, який у структурі договірної системи набуває ключового значення, визначаючи його обсяг та основний зміст².

Сімейний договір розглядався І. В. Жилінковою як вид цивільно-правового договору. Вона вказувала, що в процесі договірної регуляції сімейних відносин можна спостерігати одну важливу обставину: нерідко межу між цивільно-правовими і сімейно-правовими договорами можна провести лише умовно, оскільки сімейно-правові договори майже «впригол» підходять до договорів цивільно-правових. Інколи розмежування таких договорів може здійснити лише спеціаліст, та й то посилаючись не на відмінності в природі договорів, а скоріше на традицію їх закріплення у законодавстві³.

І. В. Жилінкова була яскравим представником цивільно-правової сутності сімейних відносин й одним із розробників шостої книги Цивільного кодексу України «Сімейне право». Так, у період роботи над цим проектом вона писала, що в Україні питання про місце сімейного права в системі права виникло не стільки в теоретичній, скільки в практичній площині і було пов'язане з новою кодифікацією цивільного законодавства. Вона відмічала, що спочатку в Україні розроблявся проект окремого нормативного акта – Сімейного кодексу України. Такий підхід відповідав багаторічній традиції самостійної кодифікації сімейно-правових норм. Пізніше проект Сімейного кодексу був практично в повному обсязі вве-

¹ Сібільов М. Поняття правового режиму приватного права // Вісн. Акад. прав. наук України. Вип. 4 (27). С. 107–108.

² Жилінкова І. В. Правовой режим имущества членов семьи. Харьков : Ксилон, 2000. С. 221.

³ Жилінкова І. В. Особенности законодательных конструкций семейно-правовых договоров // Харьковская цивилистическая школа: о договоре : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2017. С. 554.

дений до проекту Цивільного кодексу як самостійний структурний елемент – книга 6 «Сімейне право». Це дало змогу логічно пов'язати чимало інститутів сімейного права зі спорідненими інститутами цивільного права¹. На превеликий жаль, у 2002 р. Сімейний кодекс був прийнятий як окремий кодифікований акт й ідея про те, що «сімейне право повернеться до своїх витоків і справді стане невід'ємною частиною приватного, цивільного права, а затяжний період суверенізації сімейного права залишиться в історії»², так і залишилася нереалізованою. Ірина Володимирівна протягом усього життя залишалася палким прихильником цивілістичної сутності сімейних відносин й наполягала на єдиній приватноправовій природі сімейних та приватних відносин. Вона писала, що однозначно виділити сімейне право як самостійну галузь права з власним предметом і методом неможливо³, оскільки попри наявності певних особливостей воно має єдиний предмет (однорідні за своєю суттю майнові та особисті немайнові відносини) і базується на спільному методі правового регулювання (диспозитивний) із цивільним правом⁴. Ця ідея стала науковим кредо Ірини Володимирівни й лягла в основу започаткованої нею теорії договірної регулювання сімейних відносин (теорії сімейного договору).

У питанні правового регулювання сімейних договорів І. В. Жилінкова наполягала на застосуванні до сімейних відносин приписів ЦК України. Вона писала, що закріплення в ст. 8 СК України правила про регулювання сімейних відносин нормами цивільного права є вкрай важливим. Це свідчить про недостатність норм сімейного законодавства для регулювання сімейних відносин. З її слів норми ЦК і СК України становлять єдину цивілістичну нормативну матерію, тому при регулюванні сімейних відносин можуть застосовуватися основні цивільно-правові конструкції. При цьому Ірина Володимирівна підкреслювала, що в разі визнання сімейного права підгалуззю цивільного про субсидіарне застосування норм ЦК України не йтиметься, оскільки в такому розумінні масив цивільно-

¹ Жилінкова І. В. Сімейне право: галузевий суверенітет чи десуверенізація // Вісн. Акад. прав. наук України. 2001. № 3 (26). С. 155.

² Там само. С. 156.

³ Жилінкова І. В. Проблеми кодифікації норм сімейного права // Конституція України – основа модернізації держави та суспільства : матеріали наук. конф. 21–22 черв. 2001 р. Харків : Право, 2001. С. 449.

⁴ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. С. 5.

правових норм визнається єдиним з внутрішнім поділом на окремі підгалузі. Тому норми ЦК України застосовуються до регулювання сімейних відносин не субсидіарно, а безпосередньо. І далі вона зазначала, що норми СК і ЦК України нерозривно пов'язані між собою. Це кодекси нової історичної формації, які мають єдине коріння: сферу приватного життя людини, свободу волі, рівність і майнову самостійність¹.

Варто зазначити, що попри прихильність до цивільно-правової сутності сімейних відносин та їх «найефективнішого регулятора» – сімейного договору – Ірина Володимирівна не заперечувала наявності в них певної специфіки, що безпосередньо впливає і на особливості їх нормативного регулювання. Саме така специфіка й дозволяє визнавати їх окремою групою (видом) цивільно-правових договорів. Як справедливо зазначала І. В. Жилінкова, сімейні договори мають свою унікальність, яка, з одного боку, об'єднує їх в єдину, а з іншого – відрізняє від інших цивільно-правових угод². Вона вказувала, що не можна заперечувати існування деяких особливостей укладання договорів у сімейній сфері. Принаймні сімейні договори відрізняються від більшості договорів цивільних. Якщо визначена договірною форма розрахована на учасників сімейних відносин, то наявність у них сімейно-правового статусу потребує з'ясування. Укладений такою особою договір звичайно має додаткові, спеціальні правила, які розраховані на учасників сімейних відносин³.

До особливостей сімейних відносин, що впливають на специфіку їх правового регулювання, Ірина Володимирівна традиційно відносила такі: спеціальний суб'єктний склад (тільки фізичні особи); своєрідність юридичних фактів, що їх породжують (шлюб, спорідненість, материнство, батьківство тощо); тривалість існування в часі (як правило, є тривалими за часом); індивідуалізація учасників і неможливість передачі прав та обов'язків іншим особам; особисто-довірчий характер⁴.

¹ Жилінкова І. В. Регулирование имущественных отношений в семье: тенденции развития гражданского и семейного законодательства Украины // Право України. 2012. № 5–6. С. 215.

² Жилінкова І. В. Імперативне і диспозитивне регулювання майнових відносин у сім'ї // Вісн. Акад. прав. наук України. 2000. № 1 (20). С. 118.

³ Жилінкова І. В. Особенности законодательных конструкций семейно-правовых договоров // Харьковская цивилистическая школа: о договоре : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2017. С. 555.

⁴ Сімейне право України : підручник / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. ; за заг. ред. В. І. Борисової та І. В. Жилінкової. Харків : Право, 2012. С. 60.

Вона системно проаналізувала стан сучасного сімейного законодавства й дійшла висновку, що воно характеризується відсутністю загальних норм про договори і, головне, слабкою розробкою конкретних договірних конструкцій. За її словами, навіть ті договори, які закріплені в законі як найбільш повні, не мають логічної побудови і далеко відстають від нормативних конструкцій договорів у цивільному праві (крім шлюбного договору, якому присвячена вся увага сімейного закону).

Для фахівців очевидно, що законодавство у сфері нормативного регулювання договірних сімейних відносин потребує вдосконалення. Але внесок Ірини Володимирівни полягає в тому, що вона не просто окреслила проблеми, які існують у нормативному регулюванні цих відносин, а й визначила перспективний вектор розвитку сімейного законодавства в аспекті договірного регулювання сімейних відносин. Першочерговим завданням, на її погляд, повинна стати розробка конкретних конструкцій договорів у сімейній сфері. Питання ж загальних положень про договори в сімейній сфері є на її думку, може мати два шляхи вирішення. Перший і найбільш доцільний полягає у включенні норм сімейного законодавства в структуру ЦК України. За стійким переконанням Ірини Володимирівни, це позбавило б необхідності доповнювати СК України загальними положеннями про договір. Другий шлях пов'язаний з окремою кодифікацією сімейно-правових норм. Наявність СК України як окремого акта, на думку І. В. Жилинкової, потребує постійного звернення до норм договірного права, закріплених у ЦК України. А тому цей факт необхідно визнати на законодавчому рівні і в СК України визначити загальний порядок такого «прокладання мостів»¹.

Визначення проблем законодавчого регулювання сімейних договорів та окреслення перспективних шляхів розвитку загальних положень про сімейні договори, безумовно, має концептуальне значення для цивілістики. Це підсумок багаторічної копійткої праці цього великого вченого.

Але необхідно визнати, що більшу частину свого наукового життя Ірина Володимирівна присвятила дослідженню окремих видів сімейних договорів, що регулюють майнові відносини членів сім'ї. При вивченні

¹ Жилинкова І. В. Особенности законодательных конструкций семейно-правовых договоров // Харьковская цивилистическая школа: о договоре : монография / И. В. Спасибо-Фатеева, О. П. Печеный, В. И. Крат и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2017. С. 561.

цих питань вона не лише здійснила глибокий та детальний аналіз окремих видів таких договорів, а й розробила систему їх класифікацій. Класифікаціям у своїх дослідженнях І. В. Жилінкова приділяла особливу увагу. Варто відзначити, що створення розгорнутих, найчастіше багатоступеневих класифікаційних схем правових явищ, що нею досліджувалися, свідчить про активне використання Іриною Володимирівною системно-структурного методу дослідження. До запропонованих І. В. Жилінковою класифікацій належать класифікації правових режимів майна членів сім'ї¹, подружніх договорів², шлюбних договорів³ тощо. Використання нею такого підходу сприяло пізнанню та визначенню характерних рис окремих видів сімейних договорів та визначенню їх системних зв'язків з іншими приватноправовими договорами. Таким чином І. В. Жилінкова визначила ознаки найбільш поширених сімейних договорів, які регулюють майнові відносини членів сім'ї: шлюбного договору; договору про поділ спільного майна подружжя; договору про встановлення часток в спільному майні подружжя; договору про передачу роздільного майна одного з подружжя до спільної власності подружжя; договору про передачу роздільного майна обох з подружжя до спільної часткової власності; договору про передачу роздільного майна обох з подружжя до спільної сумісної власності тощо⁴.

Особливу увагу І. В. Жилінкова приділяла дослідженню шлюбного договору, який вона розглядала як двосторонню угоду, що має на меті зміну законного режиму майна подружжя і встановлення за бажанням сторін режиму-альтернативи, який визначає майнові права та обов'язки сторін⁵. Ірина Володимирівна вважала його «основним видом подружніх договорів,

¹ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. С. 14–18.

² Жилінкова І. В. Договірний режим майна подружжя // Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-ї Конвенції про захист прав людини та основних свобод : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 ч. Ч. 2. Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого : Європ. комісія, Рада Європи, 2000. С. 65–69; Жилінкова І. В. Класифікація имущественных договоров супругов // Проблемы законности. 1997. Вып. 32. С. 71–77.

³ Жилінкова І. В. Брачный договор. Харьков : Ксилон, 2005. С. 67–74.

⁴ Жилінкова І. В. Правовой режим имущества членов семьи. Харьков : Ксилон, 2000. С. 225–256.

⁵ Жилінкова І. В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. С. 14–18.

які входять до структури договірної форми майна подружжя»¹, який має комплексний характер й може включати умови, які за суттю становлять зміст окремих видів сімейних договорів². Усе це обумовило значний інтерес І. В. Жилінкової саме до цього виду сімейних договорів. Дослідженню шлюбного договору вона присвятила декілька монографій, які попри складність піднятих у них питань і фундаментальність зроблених висновків, написані простою, доступною для широкого кола читачів мовою. Така форма викладу була обрана автором не випадково, сама Ірина Володимирівна зазначала, що «в книзі не ставиться задача переконання тих, хто ставиться до шлюбного договору негативно або обережно. Вона звернена до неупередженого читача, який хоче розібратися в юридичних особливостях цього правового інституту й скласти щодо нього власну думку»³. На мій погляд, здатність донести результат фундаментального наукового дослідження до широкого кола читачів свідчить про найвищий професіоналізм автора й глибину пізнання об'єкта дослідження.

Як уже відзначалося, деталізація окремих видів сімейних договорів розглядалася Іриною Володимирівною, як один із найперспективніших векторів у розробці концепції сімейних договорів і вона активно та плідно працювала в цьому напрямі. Результат детального аналізу окремих видів сімейних договорів та їх системних зв'язків з іншими приватноправовими договорами став основою для створення Іриною Володимирівною масштабної класифікації договорів у сучасному сімейному праві, яка має концептуальне значення для теорії сімейного договору. Вона вважала, що класифікаційні тусили мають спиратися на традиційні розробки цивільно-правової науки. Однак у зв'язку з тим, що, з одного боку, у цивілістиці немає єдиного підходу до визначення системи цивільно-правових договорів, а з іншого – сімейні договори мають певну специфіку, на думку І. В. Жилінкової, при класифікації сімейно-правових договорів треба спиратися на установлені цивілістичні критерії та враховувати особливості відносин у сімейно-правовій сфері⁴.

¹ Жилінкова І. В. Правовий режим имущества членов семьи. Харьков : Ксилон, 2000. С. 235.

² Жилінкова І. В. Брачный договор. Харьков : Ксилон, 2005. С. 36.

³ Там само. С. 6.

⁴ Жилінкова І. В. Сфера застосування та класифікації договорів у сучасному сімейному праві // Право України. 2012. № 9. С. 208.

З урахуванням цього Ірина Володимирівна здійснила класифікацію сімейних договорів залежно від різних класифікаційних критеріїв. Згідно з критеріями, які є традиційними для цивілістики, І. В. Жилінкова поділяла сімейні договори на: 1) поіменовані та непоіменовані; 2) консенсуальні та реальні; 3) оплатні та безоплатні; 4) односторонні та двосторонні; 5) з простою структурою та комплексні; 6) на користь сторін та на користь третьої особи; 7) речові та зобов'язальні. При цьому вона зазначала, що аналіз сімейно-правових договорів свідчить, що фідуціарна (надмірна) юридична довіра не є базовою в сімейному праві. Ситуацій, коли б одна особа давала можливість іншій особі діяти як фідуціарій, віддаючи їй своє майно (права та правомочності) і дозволяючи своїми діями створювати для себе відповідні сімейні права та обов'язки, практично не існує¹.

Залежно від характеру сімейних відносин та сімейного статусу їх учасників І. В. Жилінкова до договорів у сімейному праві віднесла: сімейні договори (договори між членами сім'ї); договори між учасниками сімейних відносин, які хоча і не є членами сім'ї, але мають сімейні права та обов'язки; «досімейні» або «післясімейні» договори (договори, що укладаються на стадії виникнення сім'ї або після припинення існування сімейного союзу); «квазісімейні» договори (договори, що укладаються у процесі влаштування в сім'ї дітей, позбавлених батьківського піклування). При цьому І. В. Жилінкова вказувала на суттєві особливості останніх договорів, які, на її думку, полягали в тому, що: 1) договір укладається відповідними суб'єктами, один з яких – орган, який приймає рішення про створення прийомної сім'ї; 2) одна зі сторін договору має контролюючу функцію щодо іншої сторони; 3) сторони мають право укласти лише той договір, який приписаний законом і відповідно до приписаних параметрів, які диктуються імперативними нормами.

Вона не оминула увагою й такий класичний критерій класифікації цивільно-правових договорів як цільова спрямованість (типова належність). При цьому вона вказувала на практичне значення класифікації за типовою належністю конкретного сімейного договору. Вона зазначала, що визначення типової належності того чи іншого договору має передусім практичне значення. У разі виявлення відносин, які потребують певного

¹ Жилінкова І. В. Сфера застосування та класифікації договорів у сучасному сімейному праві // Право України. 2012. № 9. С. 213–214.

правового регулювання, необхідно встановити їх юридичні ознаки. Це дасть можливість з'ясувати, які саме норми можуть застосовуватися для регулювання цих відносин. Якщо сторони укладають договір, що регулює сімейні відносини, зі слів І. В. Жилинкової, «юридична фізіономія» такого договору має бути визначена саме з метою пошуку адекватного нормативного матеріалу¹. При цьому, на думку автора, у цілому система цивільних договорів за типовою належністю може бути взята лише як база для створення власної класифікації системи сімейних договорів. У зв'язку з цим за цим класифікаційним критерієм та виходячи з природи сімейних відносин Ірина Володимирівна запропонувала поділ сімейних договорів на: 1) договори, які мають на меті встановлення, зміну або припинення правового режиму майна; 2) договори, які мають на меті передання майна у власність; 3) договори, які мають на меті передання майна в користування; 4) договори, які мають на меті надання утримання; 5) договори, які мають на меті виховання дітей. Варто зазначити, що запропонована класифікація є вдосконалим варіантом класифікації договорів, що спрямовані на створення договірної системи майна подружжя, яка вперше була використана Іриною Володимирівною у докторській дисертації. Першу класифікацію Ірина Володимирівна і сама визнавала недосконалою й називала її не класифікацією, а переліком договорів, які тягнуть виникнення договірної системи майна подружжя, складеним за принципом їх простого перерахування². Але класифікація сімейних договорів, що була запропонована Іриною Володимирівною в одній з останніх її праць, відповідає необхідним правилам поділу понять, відрізняється логічною структурою, повним обсягом та системністю. Ця класифікація була позитивно сприйнята наукою сімейного права й стала використовуватися як базова в наукових дослідженнях та навчальних виданнях³.

Останнім часом сімейні договори стали одним з найбільш найпоширеніших наукових напрямів у цивілістиці. На сторінках наукових видань, у виступах на конференціях усе частіше викладаються результати наукових

¹ Жилинкова І. В. Сфера застосування та класифікації договорів у сучасному сімейному праві // Право України. 2012. № 9. С. 210.

² Жилинкова І. В. Правовий режим майна членів сім'ї. Харків: Ксилон, 2000. С. 226.

³ Див., наприклад: Розгон О. В. Договори у сімейному праві України: монографія. Київ: Ін Юре, 2018. С. 73–74.

досліджень договірнього регулювання сімейних відносин¹. Сімейні договори стають предметом досліджень у монографіях² та дисертаціях³. Про те, що сімейні договори посіли своє вагоме місце в теорії сімейного права, свідчить і той факт, що вони окремо включаються до предмета навчальної дисципліни⁴.

Таким чином, можна стверджувати, що теорія сімейного договору активно розвивається, удосконалюється, і це є закономірним та природним явищем. Але в основу всіх без винятку досліджень у сфері договірнього

¹ Борисова В. І. Договір у сімейно-правовій сфері // Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 12–16; Михальнюк О. Поняття та особливості сімейно-правового договору // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Юрид. науки. 2013. С. 27–32; Явор О. Договір як юридичний факт у сімейному праві // Вісн. Акад. прав. наук. 2014. №4. С. 123–132; Красицька Л. В., Коротич Т. М. Договір як правова форма регулювання сімейних відносин // Актуальні проблеми приватного права: договір як правова форма регулювання приватних відносин : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. 95-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 17 лют. 2017 р.). Харків : Право, 2017. С. 44–47; Пономаренко О. М. О соотношении гражданских и семейных договоров // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті В. П. Маслова, 25 лют. 2011 р. С. 233–236; Пономаренко О. М. Поняття та ознаки сімейного договору // Збірник наукових праць. Серія «Право». Харків : ХНАДУ, 2015. Вип. 24.

² Розгон О. В. Договори у сімейному праві України : монографія. Київ : Ін Юре, 2018. 301 с.; Красицька Л. В. Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей : монографія. Київ : Ліра-К, 2014. С. 323–324; Пономаренко О. М. Об основных перспективных направлениях научных исследований договорного регулирования семейных отношений // Харьковская цивилистическая школа: антология семейного права : монография / В. К. Антошкина, В. И. Борисова, И. В. Жилинкова и др. ; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2013. С. 151–164.

³ Антошкина В. К. Договірне регулювання відносин подружжя : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006; Коренга Ю. В. Договір сурогатного материнства в сімейному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф. Г. Бурчака. Київ, 2014. 20 с.; Олійник О. С. Шлюбний договір: порівняльно-правовий аналіз законодавства різних правових систем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. Київ, 2009. 20 с.; Новохатська Я. В. Правове регулювання майнових відносин подружжя (порівняльно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2006.

⁴ Сімейне право України : підручник / Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера та ін. ; за ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзери. Київ : Юрінком Інтер, 2016. 520 с.

регулювання сімейних відносин покладені ідеї, які були запропоновані та впроваджені Іриною Володимирівною Жилінковою. Немає жодної наукової праці, присвяченої сімейним договорам, у якій би не аналізувався і не розвивався творчий спадок І. В. Жилінкової. Її ім'я не лише залишається на сторінках наукових досліджень, а й назавжди зберігається в думках, серцях і в пам'яті усіх цивілістів.

